

QUAN LA CIÈNCIA-FICCIO ERA SURREALISTA

DALÍ VA INSPIRAR AUTORS BRITÀNICS COM BALLARD, QUE TRACTAVEN ELS ENIGMES INTERIORS

ROGER-JEAN SEGLAT

A principi dels anys 60, l'avantguarda de la ciència-ficció britànica va prendre com a referents el surrealisme i l'obra de Salvador Dalí. El pintor coincidia amb els seus postulats, que rebutjaven l'exploració del cosmos com a subjecte literari.

SEBASTIÀ ROIG > TEXT

L'any 1962, James Graham Ballard (1930-2009) va sacsejar els fonaments teòrics de la literatura de ciència-ficció. Ho va fer amb l'article *Which Way to Inner Space?*, aparegut a la revista britànica *New Worlds* poc després que el rus Iuri Gagarin s'hagués convertit, el 12 d'abril de 1961, en el primer cosmonauta de la història que va fer un vol orbital. Ignorant la proesa de Gagarin i l'inici de la carrera espacial, Ballard postulava: «Crec que la ciència-ficció hauria de girar l'esquena a l'espai, als viatges interestel·lars, a les formes de vida extra-

terrestre, a les guerres galàctiques i a la difusió d'aquestes idees que s'escampen a banda i banda de nou de cada deu revistes barates de ciència-ficció».

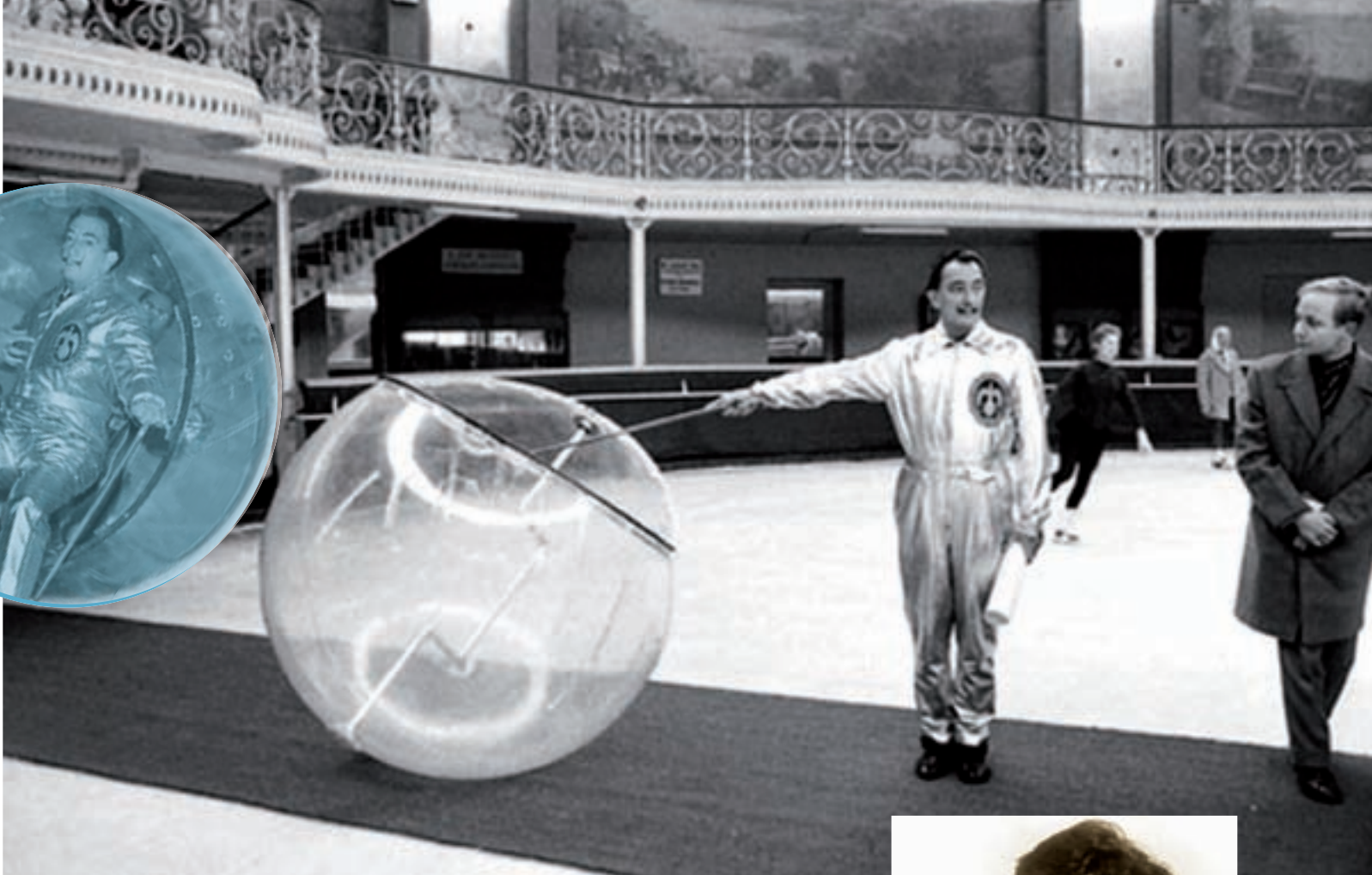
Cap a l'espai interior!

Ballard, després de rebutjar la influència (al seu parer, desastrosa) d'H. G. Wells en aquest gènere literari, continuava així les seves destalades verbals: «Els progressos més grans del futur immediat no tindran lloc ni a la Lluna ni a Mart, sinó a la Terra, i és el seu espai interior i no l'exterior el que necessita ser explorat. L'únic planeta alienígena de veritat és la Terra. La inclinació científica del gènere, en el passat, s'ha dirigit cap a les ciències físiques -coets, electrònica, cibernètica- i l'èmfasi ara s'hauria de capgirar cap a les ciències biològiques».

L'escriptor tancava el seu manifest referint-se a la conferència feta per Sal-

L'entusiasme de Ballard per Dalí va servir per equilibrar la condemna rotunda que George Orwell havia llançat contra l'empordanès

>> Dalí es va vestir de bus, l'any 1936, per fer una xerrada a les *New Burlington Galleries*, de Londres.

DRETS D'IMATGE DE SALVADOR DALÍ RESERVATS. FUNDACIÓ GALA-SALVADOR DALÍ, FIGUERES, 2011

vador Dalí, el 1936, a les New Burlington Galleries, de Londres: la famosa xerrada on el pintor, vestit de bus, va pretendre submergir-se cap a l'inconscient. Ballard assegurava: «Aquest és el vestit espacial interior que encara ens cal. A la ciència-ficció li pertoca construir-lo».

Dibuixant una paràbola curiosíssima, l'escafandrista empordanès s'havia començat a mirar amb molt de recel la cursa espacial. De fet, Dalí no va trigar gaire a manifestar unes idees força similars a les ballardianes. Amb una diferència: en comptes d'agafar H. G. Wells com a cap de turc, va preferir disparar contra Jules Verne. D'aquesta manera, el pintor va qualificar el pare de la ciència-ficció francesa com «un dels cretins més fonamentals de la nostra època. Va embarcar la humanitat en tot de criaturades. Començant per la conquesta de l'espai, on no hi ha absolutament res per trobar, ja que tot l'univers convergeix cap a la Terra, i la Terra és l'únic planeta on es manifesta aquest fenomen inaudit que s'anomena *vida*. Per què conquerir la Lluna si, fins i tot en el nostre planeta, hi ha molts terrenys que no valen res?».

>> *Dalí a Nova York vestit de cosmonauta, en companyia de l'ovocípede (un vehicle futurista), l'any 1960.*

Dalí –aleshores molt interessat en la criònica–, traçava un nou paralelisme amb Ballard i demanava que es prioritzessin les investigacions en biologia davant les de la cursa espacial. Ho argumentava dient: «Si en comptes de gastar-se tots els diners que entren en els espais interplanetaris, on no es troba res, ho destinessin a investigar les causes de la mort, ningú no moriria». Tot i les coincidències entre el figuerenc i l'anglès, és obvi que els seus objectius eren diferents: mentre que la crítica de Ballard es dirigia al cor d'un gènere literari, que considerava ple de rovell, tòpics i trames avorrides, Dalí qüestionava el tomb que la ciència real havia emprès en aquells moments.

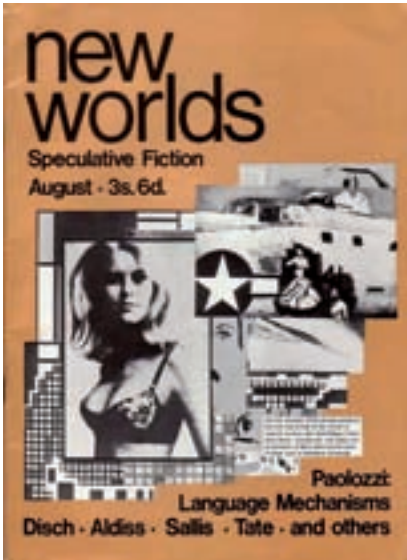
Dalí va agafar com a cap de turc Jules Verne, a qui considerava un dels cretins més fonamentals de la nostra època

>> *George Orwell va qüestionar l'obra i la moral de l'autor empordanès, poc després de l'aparició de The Secret Life of Salvador Dalí.*

Surrealisme, Orwell i turisme

No ens ha d'estranyar gens que *New Worlds* apuntés cap a l'obra i la figura de Dalí com un dels possibles miralls per a la ciència-ficció que es pretenia contemporània. Era un moviment lògic tenint en compte que, a partir del 1963,

>> La revista *New Worlds* va revolucionar la ciència-ficció britànica. Número d'agost de 1967, amb portada del pintor Eduardo Paolozzi.

>> La novel·la *High-Rise* va sorgir mentre Ballard estiuejava a Roses.

>> *Low-Flying Aircraft*: un homenatge surreal a Empuriabrava, Dalí i la plana empordanesa.

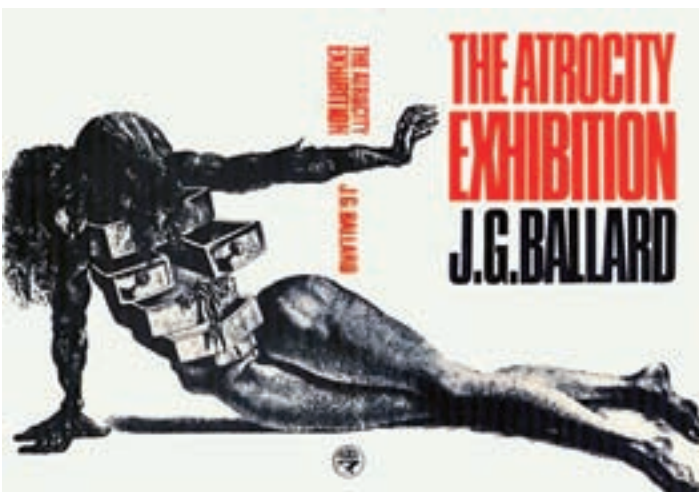

>> Michael Moorcock i J.G. Ballard, durant una firma de llibres a Londres, 1984.

COL·LECCIÓ MICHAEL MOORCOCK

>> Disseny de vestuari del dibuixant Moebius per a un personatge del film *Dune* (1975), que promovia el realitzador Alejandro Jodorowsky. Dalí hi havia d'interpretar l'emperador Shaddam IV.

<<Una imatge daliniana per il·lustrar *The Atrocity Exhibition* (1970), un recull de contes experimentals.

sota la direcció de Michael Moorcock, la revista va viure una transformació profunda: abandonà com a referents les publicacions *pulp* nord-americanes i va reivindicar la creació d'obres de ficció ambicioses, que no defugissin l'experimentació formal acceptada per la literatura generalista, gràcies a les troballes de James Joyce, William Burroughs o els autors surrealistes.

Ballard va reivindicar el talent dalinià des de *New Worlds* altres cops. Hi va tornar el 28 de febrer de 1969 amb l'article «Salvador Dalí: The innocent as paranoid». L'autor de *Crash* hi afirmava que les pintures de Dalí -incloses les darreres- continuaven sent «una imatge vàlida del paisatge interior de les nostres ments».

En el text, on traçava una panoràmica completa i brillant de la trajectòria del figuerenc, Ballard també aixecava acta de l'interès sobtat dels seus contemporanis pel surrealisme, però lamentava que Dalí i la seva obra n'haguessin quedat exclosos: «Només és popular com sempre entre els rics, els quals probablement no senten restriccions puritanes a l'hora d'explorar les seves possibilitats vitals, i entre alguns esperits díscols com jo mateix». L'anglès va aprofitar l'article per llançar la següent idea-força: «El surrealisme és la principal tradició visual del segle XX; la ciència-ficció n'és la principal tradició literària».

D'alguna manera, l'entusiasme incombustible de Ballard per Dalí va servir per equilibrar la condemna rotunda que George Orwell, una altra figura cabdal de la ciència-ficció britànica, havia llançat l'any 1944 contra l'empordanès. Poc després de publicar-se *The Secret Life of Salvador Dalí*, Orwell havia carregat contra l'autobiografia fictícia del pintor i contra la necrofilia i la perversitat sexual de la seva obra pictòrica. Paradoxalment, Ballard només trobava virtuts allà on Orwell veia defectes. Només cal llegir el seu pròleg de la monografia *Dalí* (David Larkin, 1974) o els articles magnífics que li va dedicar (la majoria recopilats en el volum d'assajos *A User's Guide to the Millennium*, 1996).

Encara poc content amb la seva defensa daliniana, Ballard va decidir amarrar-se del paisatge immortalitzat per l'artista i va estiuajar a Roses entre 1970

DAVID LEVENSON / GETTY IMAGES

>> J.G. Ballard, a la seva casa de Shepperton.

i 1975. Anys després va explicar: «La zona de l'Empordà no és gens insignificant. Al contrari, és un dels paisatges més importants en la història de l'art». Aquesta fascinació per la comarca es va reflectir en el relat *Low-Flying Aircraft* (1976), on homenatja Empuriabrava, el seu aeròdrom i el Teatre-Museu Dalí, que Ballard considerava «triomfalment dalinià» i del qual afirmà: «Em complau que tingui tant d'èxit».

Coincidint amb aquests viatges estivals, a Ballard se li va acudir el germen creatiu de la seva novel·la *High-Rise* (1975), on relata el comportament irracional dels habitants d'un mega-

gratacels: «Passava les vacances d'estiu en un gratacels de la platja de Roses, i em vaig adonar que un dels llogaters francesos de la planta baixa, enfurit per les burilles d'una cigarreta que li havien llançat des dels pisos superiors, va començar a patricular per la platja i fotografiar els responsables amb un zoom. Després va penjar les fotos en el tauler d'anuncis en el vestíbul del bloc. Una exposició molt curiosa, que va donar llum verda a la meua imaginació». (*Paris Review*, núm. 94, 1984).

Les urbanitzacions massives per a estiuajants, com Empuriabrava, fascienaven l'escriptor britànic i les va emprar a més d'una novel·la com a teló de fons. Ballard assegurava: «Els centres turístics de la costa espanyola, des de Roses a Marbella, semblen colònies de Mart». Dalí, en canvi, es va mostrar

Les urbanitzacions massives com Empuriabrava fascienaven Ballard, que les va emprar en més d'una novel·la com a teló de fons

molt més crític amb la massificació urbanística del litoral empordanès. L'any 73 en va dir: «Estic molt preocupat pel que s'està fent al golf de Roses. És horrible. Aquells edificis enormes el van emmurallant. La meua idea havia estat la de crear una sèrie d'edificis amb cúpules de l'estil de la que tenim en el Museu. Al seu damunt es reflectiria el sol, i alhora hi hauria reflexos damunt del mar. Podria haver estat perfecte. Ara és una muralla xinesa o una colònia de Mart».

De Lovecraft a H. R. Giger

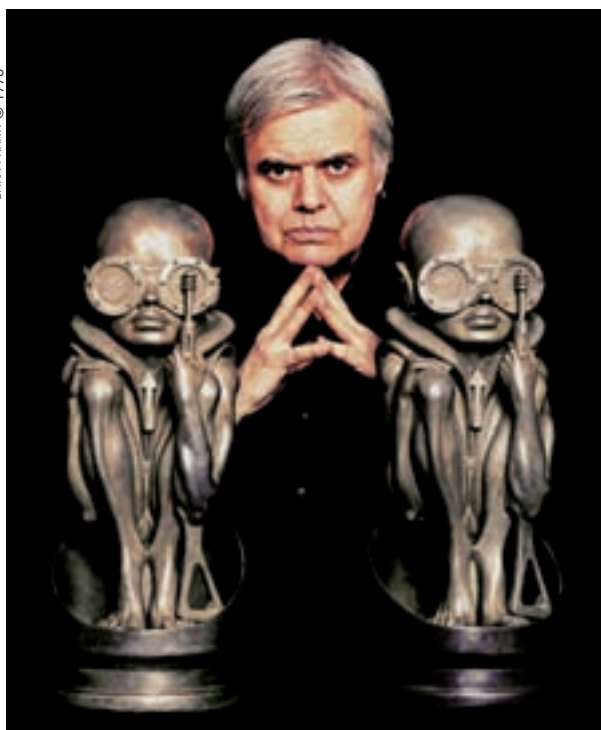
Mentre Ballard, Orwell i altres autors de ciència-ficció van mostrar interès (o rebuig) per l'obra de Dalí, la situació inversa no es va arribar a donar. Aquest gènere literari no va cridar gaire l'atenció del figuerenc. Un repàs a la seva biblioteca privada confirma l'existència d'escassos títols relacionats amb la ficció especulativa:

– *El gegant dels aires*, de J. M. Folch i Torres (Barcelona, 1946). Novel·la d'aventures d'influència verniana del 1911. La complementaven unes il·lustracions magnífiques de Joan Llaверias. Dalí n'incloué cinc a l'assaig *El Mite tràgic de l'Àngelus de Millet* (1932-1935). Aquest exemplar li va regalar l'alcalde figuerenc Marià Lorca, l'any 1986.

– *Démons et merveilles*, d'H. P. Lovecraft (París, 1955). Quatre contes lovecraftians publicats entre 1919 i 1933. Pertanyen a l'anomenat Cicle del Somni, protagonitzat per Randolph Carter. Les aventures de Carter passen a les Terres del Somni, una dimensió paral·lela a la qual s'accedeix somniant, plena de criatures estranyes, regions subterranies i ciutats fabuloses, regides per monarques, déus i entitats malignes.

– *Novel·les curtes de ficció científica* (París, 1961). Un recull de *nouvelles* d'autors soviètics, escrites en rus, recopilada per Abram Terts. Cal suposar que el llibre pertanyia a Gala.

– *Viajes interplanetarios y algo más*, de Carles Buigas (Barcelona, 1973). El creador de fonts lluminoses

>> *L'artista suís Hans Ruedi Giger.*

també era un gran aficionat a l'astronàutica i va escriure uns quants llibres de ciència-ficció i fantasia. Buigas va regalar aquest exemplar a Dalí el 2 de juny de 1973, amb la dedicatòria «Con la mayor consideración por sus altos méritos, y el máximo aprecio por sus insuperables -inigualables- cualidades en la esfera del arte». Pocs mesos després, li va fer també lliurament dels plànols d'una font lluminosa gegant, capaç de llançar un raig d'aigua a 300 metres d'alçada. La font s'havia d'instal·lar al Teatre-Museu, però el projecte no es va dur mai a terme.

– *To live again*, de Robert Silverberg (Glasgow, 1975). Novel·la de 1969, ambientada en un món on la personalitat dels científics, pensadors, artistes o economistes es pot emmagatzemar en un suport. Després de la mort real dels personatges, la seva personalitat es pot trasplantar a altres usuaris, on han de conviure amb la personalitat del comprador.

A la biblioteca daliniana hi ha volums dedicats a l'artista suís Hans Ruedi Giger, devot del surrealisme i creador de criatures com Alien

L'argument recorda unes declaracions de Dalí, fetes el 1962 a Portlligat: «Aquests murs, o millor encara, aquest passadís cibernètic albergarà el meu cervell, perquè ja no m'hi cap, a dins del cap. El deixaré sempre aquí, a Portlligat. Que encarreguen alguna cosa? M'hi connecten i llestos».

A la biblioteca daliniana també hi ha quatre volums dedicats a l'obra de l'artista suís Hans Ruedi Giger, devot del surrealisme i creador de criatures cinematogràfiques tan populars com l'Alien. Els llibres són: *ARh+* (Guntentford, 1971), *Passagen* (Chur, 1974), *H. R. Giger's Necronomicon* (Londres, 1978) i *Giger's Alien: film design* (Londres, 1979).

Al *Necronomicon*, Dalí hi va dibuixar un Quixot, una lluna i un estel amb cua, acompanyats del text «Pour Giger - Hommage».

H. R. Giger va visitar Cadaqués l'estiu de 1975, moment en què dissenyava uns escenaris per al film mai no realitzat *Dune*, d'Alejandro Jodorowsky. Gala i Dalí es van mostrar fascinats per la seva obra gràfica, pel seu univers tecnoorgànic ple d'elements sexuals, febrils i ocultistes.

Giger els va regalar una petita escultura, *Hundepanzer* (1968), un vestit-armadura per a gossos que havia dissenyat per al film *Swissmade 2069* (Fredí Murer, 1968). La peça, de polièster i fibra de vidre, s'exhibeix a l'habitació dels models de la casa-museu de Portlligat, com a testimoni de la trobada entre els dos creadors.

Sebastià Roig és periodista.

PER SABER-NE MÉS

ROIG, Sebastià. «El pterodàctil motoritzat». *El futur dels nostres avis*. [http://futursavis.blogspot.com/2010/11/el-pterodactilmotoritzat.html].

BALLARD, J. G. *A User's Guide to the Millennium*. Flamingo. Londres, 1997.

HR Giger. Retrospectiva. Kutxa Fundazioa. Donostia, 2009.